

”לבחור צד”

דברים בטקס הענקת תארי 'מוסמך' בפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב

:: עופר סיטבון

”נייטרליות” ביחס אליהם מהווה בחירה מודעת בצד החזק. כך נעשה, למשל, לפני 100 שנה בדיוק, בארצות הברית, בפרשיית לוכנר הידועה, שבה ביטל בית המשפט העליון האמריקאי חוק שהגביל ל-60 את שעות העבודה השבועיות של עובדים במאפיה, מן הטעם שהוא מונע מעובדים החפצים בכך לממש את חופש החוזים שלהם. החלטה זו נחשבת, במבט לאחור, לאחת מנקודות השפל בהיסטוריה המשפטית האמריקאית, והיא מבטאת גישה פורמלית, מושרשת עדיין, המתעלמת מכוחו הלא נייטרלי של המשפט לקבוע ולעצב הסדרים חברתיים וכלכליים. התהליכים שעמדתי עליהם מבשרים על ”לוכנריוזיה” מתמשכת של שוק העבודה הישראלי. אסור לנו לחזור לשם.

לדעתי כל משפטן, הן בשוק הפרטי והן במגזר הציבורי, נדרש לבחור צד. בחירה זו תופסת את תפקידו של עורך-הדין ושל המשפטן האקדמי כתפקיד ציבורי, כחלק מ'אליטה משרתת' בעלת מחויבות חברתית ומוסרית. התפקיד המשפטי, על-פי תפיסה זו, הוא להנגיש ולהנהיר את מערכת המשפט בפני אוכלוסיות מגוונות, ובייחוד האוכלוסיות חסרות האמצעים, ולהסיר את שלל המכשולים, הגלויים והנסתרים, שהיא מציבה - אמצעים כלכליים, אי-הכרת הזכויות וכמובן, אי-הכרת השפה המשפטית.

במהלך לימודי שמחתי למצוא שותפים לא מעטים לתפיסה זו של המקצוע המשפטי, שזוכה למימוש מעשי ויוזימי במפעל המבורך של הקליניקות המשפטיות. אמנם אין זה עדיין חלק גדול בקהילה המשפטית, אבל במילותיו של יהודה עמיחי:

פעם חשבתי שאפשר לפתור כך

כמו אנשים שמתאספים בחצות בתחנה
לאוטובוס שלא יבוא

בתחילה מעטים, אחר כך עוד ועוד.

זו היתה הזדמנות להיות קרובים זה לזה
ולשנות הכל ולהתחיל יחדיו עולם חדש.

כשנתבקשתי לשאת כאן דברים, חזרתי לעבודה התזה שכתבתי, שעוסקת במהגרי העבודה בישראל [...] המציאות הקשה והאכזרית אליה חשופים מהגרי העבודה בישראל ידועה, פחות או יותר, גם לקורא העיתונים הממוצע, ואין צורך להכביר על כך מילים. בז'רגון המקצועי קוראים לזה 'שוק עבודה שניוני', לשון צחה לתיאור שוק עבודה שבו מתרכזות עבודות שלושת המ' - מפרכות, מסוכנות, מלוכלכות. פעם איכלסו אותו הפועלים הפלסטינים, וכעת נקבצו אליו פועלי כל העולם, אותם 'אנשים שקופים'.

אלא שכאן אנו פוגשים מכר ותיק - 'המדרון החלקלק'. נורמות מן השוק השניוני של מהגרי העבודה הן כיום גם נחלתם של עובדים ישראלים רבים. למעשה, בהקשר הנוכחי של יחסי העבודה במשק, אפשר כמעט לדבר על קריסת מערכות:

:: חוקי העבודה, הנאורים כשלעצמם, ובראשם חוק שכר מינימום וחוק שעות עבודה ומנוחה - כמעט ואינם נאכפים.

:: עובדים רבים אינם מורשים לממש את זכותם הבסיסית להתארגן באמצעות ועד עובדים.

:: הולכות ומתפשטות נורמות העסקה פוגעניות - מעמידה ממושכת ועד לאיסור יציאה לשירותים במהלך שעות העבודה.

:: מספר עצום של עובדים - בקנה מידה חסר-תקדים בעולם - מועסקים באמצעות חברות כוח-אדם, באופן המשחרר את המעביד מאחריות כלפיהם. אפילו עובדי הניקיון בבית הדין לעבודה, כך התפרסם, אינם נהנים מימי מחלה.

:: החשש המתמיד מפני "שוט" האבטלה מלמד את העובדים שלא כדאי להם להתלונן.

:: וישנם עובדים לא מעטים - בשירות הציבורי - ששכרם הולך במשך חודשים ארוכים.

חשוב להדגיש: הג'ונגל התעסוקתי אינו אופייני רק לעובדי "הצווארון הכחול". בענף ההיי-טק, ובמידה פחותה גם בקרב עורכי-דין, השכר גבוה אמנם, והתנאים מפנקים, אך במידה רבה יש כאן "כלוב מזהב" של עובדים לא מאוגדים, המשועבדים למקום עבודתם - באמצעות הטלפון הסלולרי או הדואר האלקטרוני - במשך כל שעות היממה. המחירים המשפחתיים והחברתיים הקשים הכרוכים בהיווצרותם של דפוסי תעסוקה בולעניים שכאלו עוד ייחקרו לעומק בעתיד [...].

מה לכל זה ולנו, המשפטנים? שאלת יחסי העבודה במשק מהווה צומת מרכזי שבו מתנגשים אינטרסים כלכליים חזקים עם זכויות אדם בסיסיות, ושבו באים לידי ביטוי, מדי יום, פערי כוח - מגדריים, מעמדיים, אתניים. פערי כוח אלו זועקים להסדרה ולאיוון, ושמירה על

נורמות מן השוק של מהגרי
העבודה הן כיום גם נחלתם
של עובדים ישראלים רבים.

בענף ההיי-טק, ובמידה
פחותה גם בקרב עורכי
דין, השכר גבוה אמנם,
והתנאים מפנקים, אך במידה
רבה יש כאן "כלוב מזהב"
של עובדים לא מאוגדים,
המשועבדים למקום עבודתם
- באמצעות הטלפון הסלולרי
או הדואר האלקטרוני - במשך
כל שעות היממה.